

FORMAREA CUNOȘTIȚELOR: CONTEXT DIDACTIC DIN PERSPECTIVĂ MODERNĂ

Viorica CRIȘCIUC,
doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, R. Moldova
vioricacrisciuc@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-6584-5301

Rezumat: *Acest articol include aspecte conceptuale ale formării competențelor muzicale. Descrie realizarea acestui proces operând cu conceptele unor cunoscuți cercetători occidentali, ruși și locali. Una dintre ideile caracteristice gândirii pedagogice a cercetătorilor este aceea că, în timpul procesului de formare a competențelor muzicale prin artă, are loc mecanismul procesului de achiziție. Pentru integritatea în asigurarea realizării practice a unei educații muzicale, metodologia pe care o propunem se bazează pe cercetare, o rețea teoretică impunătoare de practici pedagogice de succes ale unor oameni de știință remarcabili din întreaga lume. Teoriile analizate sunt o sursă de inspirație și constituie universul teoretic care contribuie la o educație muzicală cât mai veridică.*

Cuvinte-cheie: *competențe muzicale, domeniile artei, dobândirea muzicală, educația muzicală, mecanismul de achiziție.*

Abstract: *The article hereby includes conceptual aspects of the musical competences formation. It describes the realization of this process operating with the concepts of well-known occidental, Russian and local researchers. One of the ideas characteristic to the researchers' pedagogical thinking is that, during the process of musical competence formation through art, the acquisition process mechanism is happening. For integrity in insuring the practical realization at of a musical education, the methodology we propose is based on research, an imposing theoretical network of successful pedagogical practices of remarkable scientists from all over the world. The analyzed theories are a source of inspiration and constitute the theoretical universe which contributes to as truthful as possible musical education.*

Keywords: *musical competences, the fields of art, musical acquisition, musical education, the mechanism of acquisition.*

Conceptul de cunoaștere artistic-estetică ca parte componentă a trăirii muzicale, opusă divertismentului – a apărut abia la începutul sec. al XIX-lea și se datorează lui L. van Beethoven: „Ca să înțelegi ființa muzicii, e nevoie de ritmul spiritului. Ea ne lasă să presimțim științele cerești și ne mijlocește inspirația lor.

Ceea ce spiritul primește de la ea pe cale senzorială este incorporarea unei cunoașteri spirituale” [8, p.121].

Specificitatea *cunoașterii muzicale*, ca parte integrată a cunoașterii artistic-estetice, constă în re-crearea obiectului cunoașterii (mesajului operei muzicale) și trăirea afectivă profundă a acestuia, deci e o cunoaștere preponderent emoționată și creativă. Aici adevărul nu este doar descoperit, ci și re-creat, și trăit afectiv, deci e un adevăr personalizat. De aceea și *formarea competențelor muzicale* este un proces dublu-unitar: trăirea profundă a receptării muzicale se produce concomitent cu descoperirea/re-crearea mesajului prin descifrarea elementelor limbajului muzical al operei.

Cei doi subiecți ai procesului de receptare *pedagogică* a muzicii realizează acțiuni specifice:

- profesorul realizează predarea conținuturilor curriculare, creând un mediu contextualizat de cunoaștere muzicală prin acțiuni de *expunere, explicare și defnire*;
 - elevul însușește materiile predate, reproducând acțiunile profesorului, acordându-le însă o conotație personală, ca și mesajului operei muzicale.
- Ambii subiecți abordează conținuturile în procesul viu de receptare a muzicii.

Ca *acțiune de cunoaștere generală (gnoseologică)*, formarea competențelor muzicale este un act de interacțiune a factorilor cunoașterii, de origine psihologică și pedagogică:

- a) *cunoașterea senzorială* – percepția informației muzicale, rezultată cu reprezentări și imagini mintale;
- b) *cunoașterea conștientă* – înțelegerea, abstractizarea și generalizarea informației prin comparații, analize și sinteze, în elementele esențiale ale operei muzicale, în formă de idei, concepte, teze, principii/legi, teorii;
- c) *fixarea (stocarea)*– crearea fondului apercptiv, memorizarea logică a informației; feedback-ul de intervenție și suplimentare, reluare sau corectare a informației;
- d) *aplicarea* – formarea capacităților și atitudinilor, proiectarea și investigația științifică elementară, desfășurarea experimentelor de dezvoltare a receptării/comentării/interpretării muzicii;
- e) *evaluarea* – proiectată de profesor; are caracter reglator și interactiv; constă în controlul (verificarea), aprecierea competențelor formate, evidențind nivelul, valoarea și eficiența predării cunoștințelor muzicale [1, p. 231].

Ca *acțiune muzical-pedagogică specifică*, formarea competențelor muzicale parcurge traseuri specifice:

- I – *perceperea primară și reprezentarea auditivă* a operei muzicale începe cu re-trăirea estetică a stării sufletești a compozitorului în perioada creării operei muzicale și se rezultă cu acumularea experiențelor auditive;

- II – *trăirea estetică* a operei muzicale este responsabilă de valorizarea personalizată a cunoștințelor; este definitorie muzicii, căci fără ea nu este posibilă nici crearea, nici receptarea operei muzicale, în cunoașterea muzicală cunoașterea rațională este dominată de cea emoțională;
- III – înțelegerea, aplicarea și *sinteza* – rezultate cu experiența de cogniție muzicală propriu-zisă [2, p. 97]. Și acțiunile desfășurate pe traseurile specifice formării competențelor interacționează, în fapt producându-se concomitent; doar cel de al treilea traseu se prelungește și după perceperea primară a operei muzicale.

Conceptul triadic al *procesualității în cunoașterea artistic-estetică*, în care se înscrie întregul proces de formare a capacităților și atitudinilor la elevi, ne-a servit drept fundament în elaborarea bazei teoretice și stabilirea tipologiei de clasificare a cunoștințelor muzicale.

Baza psihofiziologică a procesului de formare la elevi a cunoștințelor muzicale o constituie activarea de către sunete a centrului existențial din emisfera dreaptă a creierului, unde emoționalitatea/trăirea estetică a muzicii este convertită în cunoștințele muzicale, creierului nostru transmițându-i-se, odată cu starea muzical-afectivă, și informații despre natura (=calitatea) muzicii percepute: despre structura operei, particularitățile stilistice și mesajul acesteia. Datorită comunicării concomitente a informațiilor cu caracter afectiv și rațional, se produce convergența trăirii cu raționalul, a sensibilului cu mentalul.

Baza cognitiv-filosofică a naturii triadice a competențelor (cunoștințe-capacități-atitudini) cu origine în câteva domenii începe cu conceptul aristotelic, potrivit căruia „complex/indisolubil/ nedivizibil este ceea ce are început, mijloc, și sfârșit” și obține expresie definitorie în filosofia lui G.Hegel, care a fundamentat principiul dezvoltării sistemelor categoriale de cunoștințe și capacități [3, p. 243], și cea a lui I.Kant, care a menționat natura sintetică a cunoștințelor și capacităților pe care le clasifică, respectiv, după criteriile cantității, calității și al relațiilor interioare dintre ele. În muzicologie, de ex., este cunoscut conceptul triadic al lui B.Asafiev *I–M–T (Initio-impuls, motus-dezvoltare, terminus-sfârșit/concluzie)*, întemeiat pe această teză filozofică [3]. Procesul triadic de cunoaștere se manifestă și în unitatea operațiilor gândirii *sincretism-analiză-sinteză*, ca principiu universal de cunoaștere și ca mecanism de elucidare și etapizare a procesului de cunoaștere muzicală, deci și ca principiu de formare a competențelor muzicale din perspectiva cunoașterii muzical-artistice.

Baza pedagogică a formării la elevi a cunoștințelor muzicale este dată de lucrările cercetătorilor care au fundamentat teoria educației artistic-estetice și teoria educației muzicale, ambele centrate pe conceptul triadic, fiecare autor descoperindu-i/adăugându-i valori noi.

B. Asafiev indică trei niveluri în desfășurarea procesului de cunoaștere a muzicii:

- I. *Acumularea experiențelor muzical-auditive* de către elevii receptori. La acest nivel rolul profesorului este de a stabili pe cale empirică, pentru fiecare elev/clasă de elevi, valorile experiențiale deținute de aceștia, deoarece acest moment nu poate fi stabilit științific [8, p. 23].
- II. Însușirea treptată de către elevi a *elementelor esențiale care organizează mișcarea muzicală*.
- III. Cunoașterea muzicii ca *sferă a experienței umane propriu-zise* – activități de muzicere, începând cu transcrierea notelor pentru însușirea logicii citit-scrisului muzical și finisând cu interpretarea lucrărilor muzicale de divers gen.

B. Asafiev înțelege procesul cunoașterii artistice a muzicii ca pe o entitate indivizibilă, consideră deci că numai prin abstractizare teoretică pot fi stabilite etapele acestui proces:

- introducerea preliminară a structurii lucrării muzicale în procesul cunoașterii perceptive;
- detalierea conținutului lucrării prin prisma experienței artistice a elevului, cu ajutorul generalizării diverselor nivele a structurii schematice a mesajului lucrării;
- cooperarea creativă – construirea imaginii auditiv-subiective în baza conșperii sumative a structurii lucrării muzicale.

Elementele procesului de cunoaștere, potrivit lui Gh.Orlov, sunt ierarhic ordonate în interior. Fiecare element al mecanismului psihologic este activizat printr-un impuls care se reflectă respectiv în elementul următor. Acest mecanism funcționează în două faze:

- I. *Faza perceptibilă*, la care emoțiile se adaptează la mesajul muzical, pregătind traseul pentru faza următoare;
- II. *Faza aperceptibilă*, la care se desfășoară procese de identificare, diferențiere și organizare a legăturilor structurale ale competențelor muzicale, direcționate la însușirea și valorizarea mesajului [5, p. 45].

Fazele respective se dispersează în elemente specifice, de care sunt responsabile procesele psihice, adaptabile la situații concrete de formare a competențelor muzicale. În interiorul bifazic al mecanismului se respectă o clasificare specifică a proceselor de cunoaștere muzical-artistică.

Gh. Orlov distinge următoarele acțiuni *specifice procesului de formare la elevi a competențelor*:

- *auzirea direcționată*, care se manifestă după apariția impulsului, ca reacție la emoția precedată de trăire (când auzibilul ne-a stârnit emoții, ne-a interesat);
- *delimitarea elementelor diferențiate* din amalgamul de sunete; *sesizarea elementelor structurale* – elevii compară delimitază, comasează elementele cunoștințelor muzicale – „percep categoria de ordine” în muzică [7, p. 54].

I.Sposobin, cercetând diverse tratări ale elementelor muzicii (despre forme și procese de analiză și descifrare a mesajului sonor, prin care muzica este cunoscută, modalități de analize în baza formei în muzică, clasificări și re-grupări în vederea pătrunderii în miezul tehnic/logic/rațional al lucrării muzicale), a certificat noi tipuri de expunere a materialului muzical în procesul de formarea a competențelor muzicale, concept dezvoltat în baza lucrărilor lui L.Mazeli; V.Medușevski; B.Protopopova, B.Țukerman, Iu.Tiulin.

Abordând procesualitatea în muzică, E. Nazaikinski dezvoltă ideea cu privire la elaborarea concepției personale de decodificare-înțelegere-asimilare a competențelor, pe care o completează cu următoarele procese și activități:

- *procesul componistic* – direcționarea de la sincretism spre analiza complexului în procesul de compunere a muzicii; *procesul pedagogic* – elaborate pe trei faze/niveluri de evoluție, orientarea spre sincretismul psihologic potrivit vârstei școlare; principiile pedagogice potrivit vârstei adolescente, sinteza cunoștințelor muzicale ca obiectiv al învățământului superior;
- *activitatea reflexivă/critică* – perceperea operei artistice ca *sincretică-complexă*, descifrarea/*analiza* și descrierea lucrării muzicale (*sinteză*). Categoriile procesuale *sincretism-analiză-sinteză* (Im. Kant, G. Hegel), ca și concept al procesualității cunoașterii și formulă a gândirii discursive, s-a înrădăcinat și este actuală în filosofie, științe, arteologie. [6, p. 145].
- Deși termenul *cunoaștere muzicală* se regăsește la mai mulți autori, pionieratul în fundamentarea conceptului *cunoaștere de tip muzical*, aferentă cunoașterii artistic-estetice, aparține cercetătorului I. Gagim. Potrivit autorului, *cunoașterea muzicală/ cunoașterea de tip muzical* este:
 - a) *cunoaștere intuitivă*: imediată, nemijlocită, infailibilă și absolută; sesizează fondul esențial, este un act unic, indivizibil; este proprie sesizării fenomenelor spirituale, unde descoperirea adevărului are loc nu prin raționare/explicare, ci prin trăire și înțelegere (W. Dith-e-y), se raportează direct la creativitate, ea stabilește o *comunicare simpatică* (H. Bergson);
 - b) *cunoaștere-trăire*: gen de cunoaștere noologică, originală, unde despre dualitatea subiect-obiect, unde trăirea este proces interior care, desfășurându-se, ia cunoștință de sine însăși;
 - c) *cunoaștere prin identificare*: o cunoaștere preponderent calitativă în raport cu cunoașterea preponderent cantitativă (științifică), o cunoaștere fenomenologică (E. Husserl, M.Heidegger) [2, p. 17].

Cunoașterea prin muzică prilejuiește o cunoaștere distinctă, cunoaștere prin „intrarea în obiectul cunoașterii, prin identificarea – contopirea cu el” Caracterul procesual al cunoașterii muzicale este considerat de I.Kotlearovski ca fundamental în evoluția istorică a legităților muzicologice și pedagogice, manifestă prin

„mișcarea diversificată a elementelor limbajului muzical spre o tratare sincretică-complexă, prin delimitarea elementelor specifice, pentru contopirea noțiunilor muzicologice comune mai multor cunoștințe din diverse domenii” [6, p.147]. Cercetările examinate demonstrează că procesualitatea cunoașterii se pretează formării cunoștințelor muzicale în dublu aspect:

- ca modelare structurală și informațională: prin elementele cunoașterii, se dezvoltă capacități de receptare a fenomenului muzical prin însușirea elementelor limbajului muzical;
- ca sistem complex, cu funcție și acțiune catharsică a artei asupra receptorului.

Referințe bibliografice:

1. Bălan G. Cum să ascultăm muzica, Editura Humanitas, București, 1998.
2. Călin M. Procesul instructiv-educativ. Instruirea școlară. București: Editura: E.D.P, 1995.
3. Gagim I. Știința și arta educației musicale. Chișinău: Editura ARC, 2004.
4. Gagim I. Dimensiunea psihologică a muzicii, Iași: Editura Timpul, 2003.
5. Gagim I. Referat științific al tezei de doctor habilitat, Fundamente psihopedagogice și muzicologice ale educației muzicale, Chișinău, 2004.
6. Guțu VI. Schimbări de paradigmă în teoria și practica educațională. Chișinău: Editura CEP USM, vol III, 2009.
7. Ionescu M. Demersuri creative în predare și învățare. Cluj-Napoca: Editura presa Universitară Clujeană, 2000.
8. Munteanu G. De la didactica muzicală la educația muzicală, București: Editura Humanitas, 1997.